

Бруй О. М.

ФОРМАТ MARC 21 ДЛЯ АВТОРИТЕТНИХ ДАНИХ МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В БІБЛІОТЕЦІ НАУКМА

У статті даються визначення понять, що належать до системи авторитетного контролю. Розглядається структура авторитетних MARC записів та основні означення MARC 21 для авторитетних даних. Розповідається про опанування та впровадження комунікативного формату MARC 21 для авторитетних даних у Науковій бібліотеці НАУКМА. Вказуються особливості авторитетного файлу імен бібліотеки НАУКМА. Представляється методична розробка Наукової бібліотеки НАУКМА «Використання формату MARC 21 для авторитетних даних у створенні авторитетних файлів імен осіб та організацій».

Проблема авторитетного контролю в сучасному його розумінні постала перед бібліотеками ще в середині минулого століття, коли починалася автоматизація бібліотек і з'явилися перші бібліографічні бази даних, електронні каталоги. У нашій бібліотеці електронний каталог запроваджено з кінця 1997 р. Перед нами весь цей час і дотепер стоїть та ж проблема, проблема авторитетного контролю. На даний час наш електронний каталог налічує близько 65 тисяч бібліографічних записів. Повноцінне і якісне управління бібліографічною базою даних є неможливим без авторитетного файлу заголовків, які використовуються в бібліографічних записах. Зазвичай авторитетні файли провадяться національними бібліографічними агенціями. У різних країнах світу існують авторитетні файли як заголовків імен, так і предметів (наприклад, LCSH - Предметні заголовки Бібліотеки Конгресу, що підтримуються Бібліотекою Конгресу США, Канадські предметні заголовки, що підтримуються Національною бібліотекою Канади). Це, звичайно, дуже відповідальна і досить копітка робота, яка потребує великих затрат часу та наукового підходу. В Україні подібних авторитетних баз даних немає, а для швидкого та якісного опрацювання

літератури та її пошуку вони є необхідними, тому ми вирішили розпочати роботу над авторитетними файлами.

Система авторитетного контролю

Авторитетний контроль - це узгоджене використання і підтримка форм імен, предметів, уніфікованих назв і т. п., що використовуються як заголовки в каталозі. У цьому процесі створюється зв'язок між бібліографічними записами та авторитетним файлом. Авторитетний контроль забезпечує базову структуру каталогу. Тобто має бути створений авторитетний файл, авторитетна база даних, яка пов'язана з бібліографічною і за допомогою якої здійснюється узгоджене використання форм заголовків у бібліографічній базі.

Авторитетний файл - це набір авторитетних записів на певні, визначені форми заголовків і відповідних до них перехресних посилань. Типи авторитетних файлів включають авторитетні файли імен, авторитетні файли серій і предметні авторитетні файли.

Авторитетний файл складається з авторитетних записів. **Авторитетні записи** показують заголовки в усталеній формі для використання його

в каталозі, складають список перехресних посилань, зроблених від і до заголовка, і цитують джерела, до яких звертаються для визначення заголовка.

Створенню авторитетного запису передую авторитетна робота. **Авторитетна робота** - це процес визначення форми імені, назви чи предметного поняття, що буде використовуватись як заголовок у бібліографічному записі; визначення перехресних посилань, потрібних для цієї форми, та визначення взаємозв'язків цього заголовка з іншими авторитетними заголовками.

Для представлення (створення і показу) та обміну в машинозчитуваній формі авторитетними даними між системами використовуються комунікативні стандарти. Два найпоширеніших - UNIMARC (розроблений IFLA) та MARC 21, сформований в результаті узгодження форматів USMARC (стандарт Бібліотеки Конгресу США) та CANMARC (стандарт Національної бібліотеки Канади).

У нашій бібліотеці робота над перекладом та адаптацією MARC 21 для авторитетних даних ведеться протягом кількох років. Було визначено, що розпочинати роботу над створенням авторитетних файлів ми будемо з авторитетного файлу імен. **Авторитетний файл імен** містить записи, що показують форму, в якій є усталені для використання в бібліографічних записах заголовки імен осіб, корпоративних органів і географічних юрисдикцій, вказує перехресні посилання, створені до цих заголовків, та цитує джерела, до яких звертаються при створенні усталених заголовків. Тому відповідно й переклад та вивчення стандарту були спрямовані саме на це. Тобто ми зосередилися на загальних положеннях формату та на специфічних для заголовків імен (імен осіб та найменувань організацій) в авторитетних MARC записах. Основним для нас було розібратися в термінах та визначеннях видів авторитетних записів і типах заголовків, представлених у цих записах, а також у системі посилань.

MARC 21 для авторитетних даних

Щодо загальних положень. MARC 21 формат для авторитетних даних створений, щоб нести інформацію стосовно авторитетизованих форм **імен, предметів та предметних підрозділів** для використання їх при створенні точок доступу в MARC записі. Варіанти цих імен, предметів та предметних підрозділів мають використовуватись як посилання до авторитетизованих форм і взаємозв'язки між цими формами. Оскільки ми вирішили розпочинати роботу над створенням

авторитетного файлу імен з імен осіб та найменувань організацій, то розглядатимемо поняття і заголовки, які стосуються імен осіб та найменувань організацій.

Ім'я може використовуватись як головне, додаткове, серійне або як введення предметного доступу.

Термін **ім'я** стосується:

- імен осіб;
- найменувань організацій;
- найменувань заходів;
- найменувань юрисдикцій;
- уніфікованих назв;
- сполучень ім'я/назва.

Формулювання імені, як і інших заголовків, в авторитетному записі базується на загальноприйнятих домовленостях каталогізації або побудови тезаурусів. Наприклад, AACR 2 - Англо-американські правила каталогізації, LCSH - Предметні заголовки Бібліотеки Конгресу (саме цих правил ми дотримуємось при створенні як бібліографічних, так і авторитетних записів). Зміст решти авторитетного запису відповідає практиці організації, що створює запис.

MARC 21 для авторитетних даних визначає 6 видів авторитетних записів:

Усталений заголовок - авторитетний запис, в якому поле заголовка містить усталене ім'я (найменування) або предмет. Запис усталеного заголовка може також містити поля відстежування для варіантних чи споріднених заголовків і приміток, в яких зазначається інформація про джерела, використані для створення заголовка та серійних звернень.

Підрозділ - авторитетний запис, в якому поле заголовка містить авторитетизовану форму загального терміна, хронологічного терміна, терміна жанр/форма або географічної назви, що може використовуватись тільки як частина предметного підрозділу усталеного заголовка.

Усталений заголовок та підрозділ - авторитетний запис, в якому поле заголовка вміщує усталене ім'я або предмет, що може також використовуватись як частина предметного підрозділу іншого усталеного заголовка. (Замість цього організація може вибрати створення окремих записів для усталеного імені чи для предметного заголовка і підрозділу.)

Посилання - авторитетний запис, в якому поле заголовка містить неусталене ім'я або предмет. Запис посилання також містить поле Комплексне посилання «Дивитись» - Предмет, поле Комплексне посилання «Дивитись» - Ім'я або поле Посилання - загальне пояснення - Ім'я, щоб скерувати користувача до усталеної форми.

Посилання та підрозділ - авторитетний запис, в якому поле заголовка містить неусталене ім'я або предмет, що може також використовуватись як частина предметного підрозділу усталеного заголовка. (Замість цього організація може обрати створення окремих записів для посилань та підрозділів.)

Node label - авторитетний запис, в якому 150-те поле містить неусталений термін, який є авторитизованою формою, що використовується в систематичній секції тезаурусу, щоб показати логічну основу, за якою категорія була поділена.

Щодо структури авторитетного запису. Авторитетний запис складається з трьох основних компонентів: Лідер, Довідник (які містять інформацію, потрібну для обробки запису системою) та змінні поля. Перші змінні поля в записі - це **контрольні поля**. А саме, поле 001 (Контрольний номер) - номер, призначений організації, що створює, використовує чи розповсюджує запис. Поле 003 (Ідентифікатор контрольного номера) - MARC код для організації, чий номер представлений у полі 001. Джерелом таких кодів є Список MARC кодів для організацій, який підтримується Бібліотекою Конгресу США. Наша бібліотека також визначається в цьому списку (UnKiUKMA). Поле 005 - дата і час останньої транзакції, яка генерується системою. І поле 008 - елементи даних фіксованої довжини. Це поле містить 40 позицій, де розміщено кодовану інформацію про запис у цілому і про спеціальні аспекти полів запису. Ці коди призначені для пошуку та управління інформацією. З **полів номерів та кодів** обов'язково заповнюється поле 040 (Джерело каталогізації), де вказується код організації, яка оригінально створила та зробила перезапис у машинозчитувану форму.

Поля заголовків. У MARC авторитетному записі заголовок є змістом 1XX, 4XX або 5XX поля, що документує форму заголовка, який використовується для індексування та пошуку або організаційних цілей у файлі. Два типи заголовків імен визначаються в авторитетному форматі:

Усталений заголовок - заголовок, що є авторитизованим для використання в інших MARC записях як поля основного введення (1XX), додаткового введення (700-730) чи як головний елемент у полі предметного доступу (6XX). В авторитетних записях усталені заголовки імен використовуються в полі 1XX (заголовки) та полях 5XX (відслідковування) для записів усталеного заголовка.

Неусталений заголовок - заголовок, що не є авторитизованим для використання в інших MARC записях як головний елемент основного,

додаткового введення або поля предметного доступу. Неусталений заголовок імені може бути:

- посиланням на варіантну форму усталеного заголовка імені;
- формою заголовка імені, використаного лише для організаційних потреб авторитетного файлу;

В авторитетних записях неусталені заголовки імені використовуються в полях 1XX (заголовки) та полях 4XX (відслідковування) в записях:

- посилання;
- посилання та підрозділ.

Неусталений заголовок імені також може використовуватися в полях 4XX записів усталеного заголовка імені.

Заголовки можуть бути:

- **іменем;**
- **сполученням ім'я/назва;**
- **розширеним предметним заголовком імені.**

Заголовок імені - заголовок, що є ім'ям особи, назвою організації, заходу або юрисдикції (включаючи географічну).

Заголовок ім'я/назва - заголовок, що складається з частин імені та назви. Іменна частина містить ім'я особи, найменування організації, заходу або юрисдикції. Частина назви містить назву, за якою документ або серія ідентифікується для каталогування, та може бути уніфікованою назвою чи назвою за домовленістю, назвою з титульної сторінки роботи чи назвою серії.

Розширений предметний заголовок імені - заголовок імені, ім'я/назва, що включає один або більше термінів предметного підрозділу: загальних, форми, географічних, хронологічних (підполя \$v, \$x, \$y, чи \$z).

Щодо використання авторитетних заголовків у MARC записях. MARC формат для авторитетних даних визначає такі категорії заголовків, що застосовуються в записях:

- **основне чи додаткове введення;**
- **предметне додаткове введення.**

Лише усталені заголовки можуть використовуватися як головні елементи точок доступу в бібліографічних записях. Усталені заголовки імені та імені/назви можуть бути основним чи додатковим введенням і предметним додатковим введенням.

Щодо системи посилань в авторитетних записях заголовків імен. MARC запис містить поля відслідковування та посилання, що створюють систему перехресних посилань в авторитетному файлі. Перехресне посилання проводить зв'язок від неавторитизованого заголовка до авторитизованого заголовка (посилання «Дивитись») або

від одного авторитизованого заголовка до будь-якого іншого (посилання «Дивитись також»). Існуючі перехресні посилання в основному не подаються детально в авторитетному записі. Замість цього варіантна форма і пов'язані заголовки заносяться в авторитетний запис або в поля *відслідковування* чи в поля *примітки посилання*. Виведення перехресного посилання на дисплей можуть генеруватися системою.

В авторитетному файлі існують два типи перехресних посилань: **прості перехресні посилання** і **комплексні перехресні посилання**. **Прості перехресні посилання** є виведенням на дисплей перехресних посилань, генерованих з полів відслідковування 4XX та 5XX. Поля відслідковування ведуть зв'язок прямо від одного заголовка до єдиного іншого заголовка. Поле 4XX (Відслідковування «Дивитись з») веде зв'язок від неавторитизованого заголовка до авторитизованого заголовка. Поле 5XX (Відслідковування «Дивитись також з») веде зв'язок від одного авторитизованого заголовка до іншого авторитизованого заголовка. Поля 4XX та 5XX використовуються тільки в записах усталеного заголовка та записах підрозділу. **Комплексні перехресні посилання** є виведенням на дисплей перехресних посилань, генерованих з полів примітки посилання. Для імен це поля 663 (Комплексне посилання - Дивитись також - Ім'я) та 664 (Комплексне посилання - Дивитись - Ім'я). Поля примітки посилання ведуть зв'язок від одного заголовка до одного чи більше інших заголовків. Поле примітки посилання використовується, коли потрібна більш комплексна інструкція посилання, ніж та, яка може бути передана одним чи більше простими перехресними посиланнями, генерованими з полів 4XX та/або 5XX.

Остання частина авторитетного запису - цитування джерела, до якого зверталися при визначенні заголовка імені. Це зазначається в полі 670 (Дані, знайдені в джерелі). Тут вказується джерело, в якому була знайдена інформація, місце розміщення інформації в джерелі та наводиться текст інформації з джерела.

Особливості авторитетного файла імен бібліотеки НаУКМА

Оскільки бібліографічний опис видань мовами, які представлені в кириличному та латинському шрифтах, у нашому каталозі здійснюється мовою оригіналу і, відповідно, електронний каталог є багатомовним, то й авторитетний файл імен створюється також як багатомовний. Тобто створюються записи на авторитизовані заголов-

ки імен принаймні двома мовами, українською та англійською. Для зв'язку між заголовками імен в основному використовуються прості перехресні посилання: Дивитись та Дивитись також.

Наводимо приклади декількох записів усталених заголовків в авторитетному файлі на Києво-Могилянську академію.

```
LDR *****nz###22*****n##4500
001 <контрольний номер>
003 UnKiUKMA
005 <дата і час останньої транзакції>
008 030107 | in#ad | nnaa | bn### | ##### | ##ua#
ana## | ###d

040 ## $a UnKiUKMA $c UnKiUKMA
110 2# $a Національний університет "Києво-Могилянська академія"
410 2# $a НаУКМА
410 2# $a УКМА
410 2# $a КМА
410 2# $a National University "Kiev-Mohyla Academy"
410 2# $a Університет "Києво-Могилянська академія"
510 2# $a National University of "Kiev-Mohyla Academy"
510 2# $a Києво-Могилянська академія
510 2# $a Кабінет міністрів України $b Національний університет "Києво-Могилянська академія"
670 ## $a Національний університет "Києво-Могилянська академія". Календар довідник 1997-1998, 1997 : $b тит. с. (Національний університет "Києво-Могилянська академія")
```

```
LDR *****nz###22*****n##4500
001 <контрольний номер>
003 UnKiUKMA
005 <дата і час останньої транзакції>
008 030107 | in#ad | nnaa | bn### | ##### | ##ua#
ana## | ###d

040 ## $a UnKiUKMA $c UnKiUKMA
110 2# $a Києво-Могилянська академія
410 2# $a НаУКМА
410 2# $a УКМА
410 2# $a КМА
410 2# $a National University "Kiev-Mohyla Academy"
410 2# $a Університет "Києво-Могилянська академія"
510 2# $w na $a National University of "Kiev-Mohyla Academy"
510 2# $w nd $a Національний університет "Києво-Могилянська академія"
510 2# $w na $a Кабінет міністрів України $b Національний університет "Києво-Могилянська академія"
670 ## $a УСЕ: універсальний словник-енциклопедія, 1999 : $b с. 638 (Києво-Могилянська академія)
```

LDR	****nz###22****n##4500
001	<контрольний номер>
003	UnKiUKMA
005	<дата і час останньої транзакції>
008	030107 in#ad nnaaa bn### ##### #ua# ana## ###d
040	## \$a UnKiUKMA \$c UnKiUKMA
110	2# \$a National University of "Kiev-Mohyla Academy"
410	2# \$a НаУКМА
410	2# \$a УКМА
410	2# \$a КМА
410	2# \$a Університет "Києво-Могилянська академія"
410	2# \$a National University "Kiev-Mohyla Academy"
510	2# \$a Національний університет "Києво-Могилянська академія"
510	2# \$a Києво-Могилянська академія
510	2# \$a Кабінет міністрів України \$b Національний університет "Києво-Могилянська академія"
670	## \$a Program and Abstracts of the 28th International Vacuum Microbalance Techniques Conference :IVMTC 28 Kyiv-Ukraine, June 23-25 1999, 1999 : \$b тит. с. (National University of "Kiev-Mohyla Academy")

LDR	****nz###22****n##4500
001	<контрольний номер>
003	UnKiUKMA
005	<дата і час останньої транзакції>
008	030107 in#ad nnaaa bn### ##### #ua# ana## ###d
040	## \$a UnKiUKMA \$c UnKiUKMA
110	2# \$a Кабінет міністрів України \$b Національний університет "Києво-Могилянська академія"
410	2# \$a НаУКМА
410	2# \$a УКМА
410	2# \$a КМА
410	2# \$a Університет "Києво-Могилянська академія"
410	2# \$a National University "Kiev-Mohyla Academy"
510	2# \$a Національний університет "Києво-Могилянська академія"
510	2# \$a National University of "Kiev-Mohyla Academy"
510	2# \$a Києво-Могилянська академія
670	## \$a Коновалова В.В. Мембрани з іммобілізованими бактеріями та їх функціональні властивості: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата технічних наук, 2001: \$b обкл. (Кабінет міністрів України. Національний університет "Києво-Могилянська академія").

O. Bruj

MARC 21 FORMAT FOR THE AUTHORITATIVE DATA - METHODICAL ELABORATION AND IMPLANTATION IN THE LIBRARY OF NaUKMA

Concepts concerning to the system of the authority control are defined. The structure of the authority MARC records and MARC 21 basic definitions for the authority data are examined. It is told about mastering and introduction of the communicative format MARC 21 for the authority data in Scientific library of NaUKMA. Features of an authority names file of the library of NaUKMA are specified. Methodical elaboration of Scientific library of NaUKMA "Use of MARC 21 format for the authority data in creation of the authority names files of persons and organizations " is represented.